

มองข้อริเริ่มแถบและเส้นทาง (BRI) จากแนวคิดภูมิวัฒนธรรม
Seeing China's Belt and Road Initiatives (BRI)
from a Geocultural Perspective

ยศ สันตสมบัติ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Yos Santasombat

Faculty of Social Science, Chiang Mai University

Email: santasombat@yahoo.com

วันรับบทความ: 20 มิถุนายน 2566 (Received June 20, 2023)

วันแก้ไขบทความ: 20 กรกฎาคม 2566 (Revised July 20, 2023)

วันที่ตอบรับบทความ: 17 สิงหาคม 2566 (Accepted August 17, 2023)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเอกสารชิ้นนี้นำเสนอการใช้มุมมองเชิงภูมิวัฒนธรรม มาทำความเข้าใจกับข้อริเริ่มแถบและเส้นทาง เพื่อเปิดประเด็นและแนวทางใหม่ ๆ ที่ไม่มีใครพูดถึงและมุมมองเชิงภูมิรัฐศาสตร์มองข้ามไป บทความนี้ต้องการเสนอว่า การทำความเข้าใจกับ BRI ของจีน ไม่อาจทำได้อย่างรอบด้านจากมุมมองเชิงภูมิรัฐศาสตร์ และการช่วงชิงอำนาจระหว่างจีนกับสหรัฐฯ และ/หรือ มุมมองเชิงภูมิเศรษฐศาสตร์ ที่เน้นการต่อรองผลประโยชน์จากการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน การขยายประสิทธิภาพในการผลิต และการขนส่งสินค้าระหว่างภูมิภาคเท่านั้น แต่การทำความเข้าใจ BRI ยังต้องให้ความสำคัญกับมุมมองด้านภูมิวัฒนธรรม แนวคิดนี้ผสมผสานกระบวนการสร้างความหมายทางวัฒนธรรม กับ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เข้าด้วยกันในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และกระชับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือการที่วัฒนธรรม (ความคิด ความเชื่อ คุณค่า วัตถุ) ได้รับการแพร่กระจายและยอมรับข้ามพื้นที่ พุดอีก

แบบหนึ่งได้ว่า การลำเลิโกติตของเส้นทางสายไหมโบราณ เป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างอำนาจเชิงภูมิวัฒนธรรมของจีนในยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ: ซอร์ริเริ่มแถบและเส้นทาง ภูมิวัฒนธรรม เรื่องเล่าว่าด้วยเส้นทางสายไหม การทูตมรดกโลก ภูมิศาสตร์การเชื่อมต่อ เรื่องเล่าเชิงยุทธศาสตร์และเครือข่ายเงิน ความขัดแย้งและแรงเสียดทาน

Abstract

This documentary research paper presents an application of a geocultural concept to propose new issues and a new approach to better understand China's BRI. The paper argues that a clear picture of China's BRI could not be achieved from a mere geopolitical perspective stressing global hegemonic competition between China and the United States or a geoeconomics perspective stressing competition in infrastructural investment, production enhancement and logistics development. Rather, we need to pay more attention to a geocultural perspective combining new focuses on cultural meaning and geographical space in cross-cultural communication to understand the ways in which culture ideas, beliefs, values, materials are diffused and accepted across national boundaries. This paper contends that the reconstructed meanings of the ancient silk road in BRI projects should be comprehended as a new form of China's geocultural power.

Keywords: Belt and Road Initiatives, Geocultural, Silk Road Narratives, World heritage Diplomacy, Connectography, Strategic Narratives and China network, Conflict and Friction.

เกริ่นนำ

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ปัญหาสำคัญที่สร้างความท้าทายให้ผู้นำจีนต้องขบคิดใคร่ครวญอย่างหนัก มีอยู่อย่างน้อย 4 ประการด้วยกัน คือ ปัญหาความมั่นคงภายใน การเข้าสู่สังคมสูงวัยและการหดหายของอัตราเกิด การหลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง และการแข่งขันสู่สถานะมหาอำนาจที่ค่อย ๆ สร้างความขัดแย้งกับสหรัฐฯ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คำถามสำคัญมีอยู่ว่า พรรคคอมมิวนิสต์จะยังคงสามารถสร้างงาน ความกินดีอยู่ดี การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และแบ่งปันผลผลิตจากความมั่งคั่ง ไปสู่ประชากรหนึ่งพันสี่ร้อยล้านคนอย่างทั่วถ้วนต่อไปได้หรือไม่ มหัตถเจรรยแห่งตัวแบบความสำเร็จทางเศรษฐกิจจากการส่งออกได้รับผลกระทบอย่างมากมาจากวิกฤตเศรษฐกิจโลกในปี 2008 เมื่อการส่งออกไปยังประชาคมยุโรปและสหรัฐฯ ถดถอยลง ก่อปัญหาอุปทานส่วนเกินในภาคอุตสาหกรรมสำคัญของจีน วิวาทะว่าด้วยความยั่งยืนของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเริ่มตั้งระงมเมื่อประธานาธิบดีสีจิ้นผิงเข้ารับตำแหน่งผู้นำประเทศ

เมื่อแรกเข้ารับตำแหน่งผู้นำประเทศ สีจิ้นผิงตอบสนองต่อปัญหาท้าทายบ้านเมืองด้วยการพูดถึง “ฝันของจีน” แนวคิดนี้ได้รับการตีความไปสู่ “ข้อริเริ่มแถบและเส้นทาง” (Belt and Road Initiatives หรือ BRI) ยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับโลกที่มีจีนเป็นแกนกลาง และเน้นการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเชื่อมต่อและขยายการค้าการลงทุนข้ามภูมิภาคต่าง ๆ BRI ซึ่งเดิมเรียกว่า “หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” (One Belt One Road หรือ OBOR) ได้รับแรงบันดาลใจมาจากเส้นทางสายไหมโบราณ รัฐบาลจีนมองว่า โครงการนี้จะช่วยให้จีนใช้เงินจำนวนมหาศาลที่มีอยู่ในการลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตะวันออกกลาง ยุโรป และแอฟริกา เพื่อสร้างตลาดที่เชื่อมต่อกันและทำให้การผลิต การค้า การลงทุน ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้จะทำให้รัฐวิสาหกิจจีน (State-Owned Enterprises หรือ SOEs)

มีงานและรายได้เพิ่มขึ้นจากการก่อสร้าง เหล็ก ซีเมนต์ วัสดุอุปกรณ์ที่เพิ่มสูงขึ้น BRI ยังมีคุณูปการต่อการผลักดันให้เงินหยวนเป็นสกุลเงินนานาชาติ ช่วยลดภาษีนำเข้าสินค้าจีน เร่งอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจและความมั่นคงภายในของจีนโดยเฉพาะในพื้นที่ทิเบตและซินเจียงทางตะวันตก รัฐบาลจีนเรียก BRI ว่าเป็นความพยายามสร้างความเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก เพื่อสร้างอนาคตใหม่ซึ่งทุกประเทศได้ประโยชน์ BRI คือโอกาสสร้างความร่วมมือทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคีระหว่างจีนกับประเทศหุ้นส่วนทั่วโลก ในขณะที่สหรัฐฯ มองว่า BRI คือ การขยายอิทธิพลจีนไปสู่เวทีโลก โดยการสร้างเครือข่ายการค้าและระเบียบเศรษฐกิจโลกใหม่ที่มีจีนเป็นศูนย์กลาง

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา งานวิชาการว่าด้วย BRI เริ่มปรากฏสู่บรรณพิภพเพิ่มขึ้นอย่างมากมาโดยมีมุมมองและจุดยืนที่แตกต่างกันออกไป ทั้งในส่วนที่สนับสนุน ต่อต้าน หรือลังเลใจ ทั้งที่มองในระดับโลก ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ หรือเน้นประเด็นบางประเด็นเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น หนังสือรวมบทความชื่อ *Mapping China's 'One Belt One Road' Initiative* (Li, 2019) สนับสนุนจีนอย่างเต็มที่ โดยเสนอว่า ข้อริเริ่มแถบและเส้นทางเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยเชิญชวนให้ทุกประเทศในทุกภูมิภาคเข้าร่วมโครงการ แม้จะยอมรับว่าบางพื้นที่ของยุโรปตะวันออกอาจไม่ได้รับความสนใจมากนัก (Pavličević, 2019: 272) บทความเรื่อง “China's New Silk Route Initiative” (Sevilla, 2017) เสนอว่า BRI มีศักยภาพในการส่งเสริมการค้าระหว่างตะวันออกกลางกับยุโรปและเอเชียแปซิฟิกแม้จะมีการแข่งขันกับสหรัฐฯ บทความนี้เสนอว่า หากเปรียบเทียบทัศนคติต่อจีนของภูมิภาคตะวันออกกลางกับอุซเบกิสถาน จะพบว่าตะวันออกกลางมองว่าจีนมีแรงจูงใจทางการค้าเป็นหลัก โดยปราศจากจุดหมายทางการเมืองและการทหาร จีนยังสามารถพัฒนาบทบาทคนกลาง ในการเจรจาต่อรองภายในภูมิภาคได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ประเทศในอุซเบกิสถานมีความกังวลต่อเจตนาที่แท้จริง

ของจีน และเกรงการครอบงำทางการเมืองและการทหารจากจีน แม้การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับภูมิภาคต่าง ๆ จะมีความน่าสนใจ โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับภูมิรัฐศาสตร์ กับ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่การวิเคราะห์ในลักษณะเช่นนี้มักมองภูมิภาคแบบเหมารวมว่ามีความเป็นหนึ่งเดียว และไม่ใคร่ให้ความสำคัญกับความแตกต่างหลากหลายภายในของแต่ละประเทศภายในภูมิภาคเดียวกัน ตลอดจนความเชื่อมโยงจากท้องถิ่นสู่ประเทศ ภูมิภาค สู่ระดับโลก

ในบทความเรื่อง “China’s ‘New Silk Roads,’” Summers (2016) มอง BRI จากมุมมองภายในประเทศจีน เชื่อมโยงไปสู่เครือข่ายเศรษฐกิจการเมืองระดับโลก Summers ได้แย้งมุมมองที่ว่า BRI เกิดจากความต้องการขยายอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองและการทูตของจีนออกไปยังภูมิภาคต่าง ๆ โดยเสนอว่า ในความเป็นจริงแล้ว เส้นทางสายไหมเกิดจากความพยายามในการแก้ปัญหาความมั่นคงภายใน โดยเฉพาะในภาคตะวันตกของจีน (Summers, 2016:1628) แนวคิดนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากงานของ Ripa (2017) อย่างไรก็ตาม บทความชิ้นนี้ไม่ได้เชื่อมโยงปัญหาความมั่นคงภายในของจีนไปสู่พลวัตของความสัมพันธ์ข้ามชาติที่เชื่อมโยงผู้คน สินค้า และพื้นที่เข้าด้วยกันผ่านการค้าและการลงทุนของจีน ในทางตรงกันข้าม บทความเรื่อง “Beyond Balancing: China’s approach towards the Belt and Road Initiative,” ของ Zhou and Esteban (2018) มองว่า BRI เป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์สำคัญของจีนในการถ่วงดุลอำนาจกับสหรัฐฯ โดยปรับสถานะของจีนจากผู้เล่นตามกฎมาเป็นผู้สร้างกฎในการจัดระเบียบเศรษฐกิจโลก (Zhou and Esteban, 2018: 487) ผู้เขียนโต้แย้งแนวคิดที่มองจีนเป็นภัยคุกคาม โดยเสนอว่าข้อริเริ่มแถบและเส้นทางของจีนใช้ประโยชน์จากพหุภาคีนิยมระดับภูมิภาค ในการสร้างพันธมิตรและความชอบธรรม เพื่อบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างสันติกับประเทศพันธมิตรของจีน (Zhou and Esteban, 2018: 497-499) บทความนี้เป็นตัวแทนของการศึกษาในลักษณะที่มองจีน

เป็นศูนย์กลาง และขาดการนำเสนอข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ในโครงการ BRI

บทความเรื่อง “Crouching Bear, Hidden Dragon” ของ Gabuev (2016) เน้นความสัมพันธ์เชิงอำนาจและผลประโยชน์ระหว่างจีนกับรัสเซียในเอเชียกลาง โดยใช้ตัวอย่างของการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างโครงการ BRI ของจีนกับ Eurasian Economic Union (EEU) บทความนี้มีความน่าสนใจตรงที่ว่าช่วยตอบคำถามว่าด้วยปฏิกิริยาของรัสเซียต่อข้อริเริ่มของจีน บทความนี้เสนอว่า BRI มีข้อจำกัดตรงที่มีลักษณะการตัดสินใจจากบนลงล่าง ไม่เปิดให้ธุรกิจท้องถิ่นมีส่วนร่วมในโครงการ และนิยมทำข้อตกลงแบบทวิภาคี แต่ Gabuev ก็ไม่ได้มีการนำเสนอข้อมูลและ “เสียง” ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเป็นทางการว่าควร งานวิชาการว่าด้วย BRI ที่มองระดับโลก เชื่อมโยงกับระดับภูมิภาค และระดับประเทศมักมีข้อจำกัดในด้านการมองปรากฏการณ์จากมุมใดมุมหนึ่งเพียงอย่างเดียว มองภูมิภาคว่ามีลักษณะเป็นหนึ่งเดียว มองจีนเป็นศูนย์กลางหรือมองจีนเป็นภัยคุกคามมากจนเกินไป (โปรดดู Santasombat and LEE, 2023 สำหรับบททบทวนวรรณกรรมงานวิชาการว่าด้วย BRI เพิ่มเติม)

บทความนี้นำเสนอว่าการทำความเข้าใจกับ BRI ของจีน ไม่อาจทำได้อย่างรอบด้านจากมุมมองเชิงภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) และการชิงอำนาจระหว่างจีนกับสหรัฐฯ (Hegemonic) และ/หรือ มุมมองเชิงภูมิเศรษฐศาสตร์ (Geo-economics) ที่เน้นการต่อรองผลประโยชน์จากการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสร้างการเชื่อมต่อ (Connectivity) และขยายประสิทธิภาพในการผลิตและการขนส่งสินค้าระหว่างภูมิภาคเท่านั้น แต่ยังคงให้ความสำคัญกับมุมมองด้านภูมิวัฒนธรรม (Geocultural) (Winter, 2019) ภูมิวัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่ผสมผสานกระบวนการสร้างความหมายทางวัฒนธรรม กับ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เข้าด้วยกันในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและกระชับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือการที่วัฒนธรรม (ความคิด ความเชื่อ คุณค่า วัตถุ)

ได้รับการแพร่กระจายและยอมรับข้ามพื้นที่ (Wallerstein, 1991) พุดอีกแบบหนึ่งได้ว่า การลำเลิกอดีตของเส้นทางสายไหมโบราณ เป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างอำนาจเชิงภูมิวัฒนธรรมของจีนในยุคปัจจุบัน

ภูมิวัฒนธรรมกับข้อริเริ่มแถบและเส้นทาง

การนำเอามุมมองด้านภูมิวัฒนธรรม มาทำความเข้าใจกับข้อริเริ่มแถบและเส้นทาง เป็นการเปิดประเด็นและแนวทางใหม่ ๆ ที่ไม่มีใครมีใครพูดถึง และมุมมองเชิงภูมิรัฐศาสตร์มองข้ามไป แม้กระนั้นก็ดี ภูมิวัฒนธรรมไม่อาจนับเป็นแนวคิดใหม่แต่อย่างใด Wallerstein (1991) เคยนำเสนอว่าภูมิวัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่ช่วยเสริมแนวคิดแบบภูมิรัฐศาสตร์ ในการอธิบายการปรับเปลี่ยนสัมพันธภาพระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบในระบบโลกยุคใหม่ โดยเฉพาะในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 หากแต่ Wallerstein มิได้ให้คำอธิบายอย่างชัดเจนถึงวิธีการใช้แนวคิด และการสร้างกรอบคิดจากภูมิวัฒนธรรม Ulf Hannerz นักมานุษยวิทยาชาวสวีเดนแห่งมหาวิทยาลัยสต็อกโฮล์ม ได้ขยายความอธิบายฉากทัศน์เชิงภูมิวัฒนธรรมในฐานะแนวคิดใหม่ได้ชัดเจนกว่า Hannerz เสนอว่า วัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์หรือดัดแปลงได้อย่างยืดหยุ่น วัฒนธรรมเป็นสิ่งสร้างที่จินตนาการได้อย่างซับซ้อนในหลายระดับ การนำเอาคำว่าภูมิมาผนวกรวมกับวัฒนธรรม ทำให้เราตีความกระบวนการสร้างพื้นที่หรือแผนที่ได้หลายแบบเพื่อสร้างความเข้าใจ หรือแปลความหมายของการกระจายตัวของวัตถุและวัฒนธรรมในอาณาบริเวณต่าง ๆ ท่ามกลางประชากรหลากหลายกลุ่ม (Hannerz, 2009: 278) แน่นนอนว่า รัฐชาติสมัยใหม่ (Anderson, 1991) ได้พัฒนาขึ้นเป็นจินตกรรมเชิงภูมิวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดของโลกสมัยใหม่ เดอะเกรทเกม (The Great Game) หรือการเผชิญหน้าทางการเมืองและการทูตช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ระหว่างจักรวรรดิบริติชกับจักรวรรดิรัสเซีย สงครามเย็นหรือการเผชิญหน้าระหว่างค่ายคอมมิวนิสต์กับสหรัฐฯ และเส้นทางสายไหม คือ ตัวอย่างของภูมิวัฒนธรรมที่ประกอบสร้างความหมายจนเกิดตัวตนรูปแบบต่าง ๆ และช่วยให้สามารถคิดถึงโลก

ส่วนประกอบต่าง ๆ ของโลก ตลอดจนคุณลักษณะของส่วนประกอบเหล่านั้น ในขณะที่ยุควิวัฒนาการ เช่น ตะวันออกไกล โลกที่สาม เสื่อมความนิยมลงในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา เส้นทางสายไหมกลับเป็นรูปแบบของยุควิวัฒนาการที่ได้รับการกล่าวขานถึงมากขึ้น การล้าเลิกอดีตเพื่อชุบชีวิตเส้นทางสายไหมในการเชื่อมโยงภูมิภาคต่าง ๆ เข้าด้วยกัน แสดงว่าเงินกำลังแสวงประโยชน์จากรูปแบบของยุควิวัฒนาการภายใต้กรอบข้อริเริ่มแถบและเส้นทาง เพื่อเสริมพลังในฐานะเป็นชุมทางของวัฒนธรรม ภูมิรัฐศาสตร์ ภูมิเศรษฐกิจ และโครงสร้างพื้นฐานที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่กาลก่อน

เรื่องเล่าว่าด้วยเส้นทางสายไหมและการทูตมรดกโลก

ในฐานะแหล่งผลิตผ้าไหมเจ้าเก่าดั้งเดิม จีนสถาปนาตนเองสู่การเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างตะวันออกกับตะวันตกบนเส้นทางสายไหมโบราณทั้งในเชิงภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ประจักษ์พยานจากแหล่งโบราณคดีและร่องรอยธรรมมากมายหลายแห่งตลอดเส้นทางการค้าโบราณ ถูกนำมาประกอบสร้างใหม่ เพื่อบอกคุณค่าของเงินในข้อริเริ่มแถบและเส้นทางถึงความยิ่งใหญ่แห่งอารยธรรมจีน เรื่องเล่าว่าด้วยเส้นทางสายไหมเปลี่ยนประวัติศาสตร์จีนไปเป็น *ต้นทุนหรือทรัพยากรเชิงภูมิวัฒนธรรม* จีนฉวยใช้ต้นทุนนี้เป็นฐานอำนาจทางการเมืองใน “การทูตมรดกโลก” ของข้อริเริ่มแถบและเส้นทาง การทูตมรดกโลกหมายถึงการที่แหล่งอารยธรรม ธรรมชาติ หรือแบบแผนวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกมีบทบาทสำคัญทางการทูต มรดกโลกกลายเป็น “เวที” ให้รัฐสร้างชาตินิยมวัฒนธรรม จัดแสดงมรดกโลกเพื่อเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เส้นทางสายไหมกลายเป็นเวทีที่แสดงความยิ่งใหญ่ของอารยธรรมจีนที่ส่งผลกระทบต่อภูมิภาคต่าง ๆ บนเส้นทางการค้า แม้สภาพลักษณะนี้มุ่งแสดงต่อผู้ชมนานาชาติ แต่การสร้างภาพลักษณ์นี้ยังมีส่วนตอกย้ำสร้างเสริมอุดมการณ์ชาตินิยมสู่ความภาคภูมิใจในอดีตลักษณะความเป็นเงินของพลเมืองกลุ่มต่าง ๆ ที่มองเห็นอดีตอันเกรียงไกรเชื่อมโยงกับอนาคตอันรุ่งโรจน์ด้วยความชื่นชมยินดีในความโดดเด่น

ของอารยธรรมจีน Zhang (2012, 2016) นักวิชาการคนสำคัญของจีน ตอกย้ำความคิดนี้ด้วยการเรียกบ้านเกิดของตนว่า “รัฐอารยธรรม” ที่มีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ และรากเหง้าทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่สืบทอดต่อเนื่องมานานหลายพันปี จีนยังมีศักยภาพในการในหิบบัณฑิตพลังของรัฐชาติอื่น ๆ มาเสริมสร้างอารยธรรมเดิมของตนให้รุดหน้าไปอย่างต่อเนื่องไร้ข้อจำกัด

ประจักษ์พยานแห่งอดีตอันยิ่งใหญ่ของอารยธรรมจีน ได้รับการตอกย้ำให้พลเมืองจีนได้รับทราบทั้งภายในและภายนอกประเทศ นักท่องเที่ยวจีนที่เริ่มท่องโลกมาตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านมานี้ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการขยายอิทธิพลจีนออกไปทั่วโลก เช่น การแสดงเครื่องถ้วยชาจีนของเพอซิวาล เดวิด ในพิพิธภัณฑ์ลอนดอน ที่คราคร่ำไปด้วยนักท่องเที่ยวจีนและชาติอื่น ๆ เปิดเสียดกันมาชมความงดงามของอารยธรรมจีน เรื่องเล่าบนเส้นทางสายไหม นำเอาวัตถุพยานเหล่านี้มาประกอบสร้างความยิ่งใหญ่ของประวัติศาสตร์อารยธรรมจีน กระตุ้นให้เกิดบทสนทนาใหม่ ๆ ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาว่าด้วยการนิยามและสร้างเสริมวัฒนธรรมและอารยธรรมจีนในโลกอนาคต รัฐอารยธรรม (civilizational state) กลายเป็นเขตศักดิ์ศรี (zones of prestige) ที่มีอำนาจดึงดูดความสนใจของผู้คน (Collins, 2001) พ่อค้า พระ ขุนนาง และนักเดินทางที่สัญจรไปมาจากศูนย์กลางอารยธรรมไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก กลายเป็นเอเยนต์ผู้แพร่กระจายเรื่องราวว่าด้วยเขตศักดิ์ศรีออกไปยังพรมแดนแห่งรัฐและภูมิภาคต่าง ๆ ศูนย์กลางแห่งการจาริกและการเรียนรู้ของพุทธศาสนิกชนจากอินเดียสู่จีนไปยังเอเชียตะวันออก เป็นตัวอย่างคลาสสิกของกระบวนการแพร่กระจายดังกล่าว โดยธรรมชาติแล้ว อิทธิพลแห่งอารยธรรมมีรุ่งเรืองและดับสูญไป แต่ศาสนสถาน และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ตลอดจนคัมภีร์ คำสอน งานวรรณกรรม และศิลปวัตถุต่าง ๆ ยังคงหลงเหลืออยู่เพื่อให้นักเดินทางได้เรียนรู้ชื่นชม เราอาจศึกษาอารยธรรมผ่านกิจกรรมที่ยกหรือลดระดับบารมี และความไพศาลของการแผ่ขยายของอารยธรรมออกไปในวงกว้าง การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมยังมาพร้อมกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

และการเมือง การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจึงเป็นดัชนีชี้วัดความเหลื่อมล้ำเชิงอำนาจระหว่างผู้ให้และผู้รับ

การลำเลิกอดีตอันยิ่งใหญ่ของเส้นทางสายไหมจึงบ่งบอกนัยสำคัญของการฟื้นเขตศักดิ์ศรีขึ้นมาใหม่

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของแนวคิดเส้นทางสายไหมใหม่ใหม่ผ่านการดำเนินงานของจีน เกิด ขึ้นภายใต้เงื่อนไขของการสร้างแรงดึงดูดให้เกิดขึ้นในบางพื้นที่และภูมิภาค แต่ยุทธวิธีของการสร้างอิทธิพลและการเข้าถึงทรัพยากรในศตวรรษที่ 21 แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากในอดีต การสร้างอิทธิพลเหนือดินแดนมิได้เกิดขึ้นจากกำลังทหารที่ควบคุมเส้นทางการค้าเช่นในอดีต แต่เกิดจากการสร้างความเชื่อมต่อทางการค้าผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานข้ามประเทศและภูมิภาค ตำนานของเจิ้งเหอ แม่ทัพเรือผู้ยิ่งใหญ่ของจีน ที่เดินทางจากจีนสู่ซูดานและทวีปอื่น ๆ เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีและการค้าอย่างสันติ ถูกนำมาสร้างเป็นเรื่องเล่าว่าด้วยเส้นทางสายไหมทางทะเลและการสร้างเครือข่ายทางการค้าของจีนในช่วงราชวงศ์หมิงที่เป็นต้นแบบของข้อริเริ่มแถบและเส้นทางในปัจจุบัน การสั่งสมอำนาจจากการสร้างหรือการเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการค้าระดับนานาชาติที่ Parag Khanna (2016) เรียกว่า “ภูมิศาสตร์การเชื่อมต่อ” (Connectography) ที่มองโลกเป็นพื้นที่แห่งการเชื่อมต่อทางการค้าและวัฒนธรรม ความร่วมมือและการแข่งขัน ความเหลื่อมล้ำและความบาดหมางระหว่างมหาอำนาจ ข้อริเริ่มแถบและเส้นทางจึงนับเป็นยุทธวิธีในการสร้างความเชื่อมโยงพื้นที่ โดยเน้นการเชื่อมโยงของ “มหานคร” (Megacity) ซึ่งมีทั้งหมดกว่า 50 เมืองทั่วโลก โดย 25 เมืองอยู่ในประเทศจีน หากมอง BRI จากแนวคิดนี้ เราจะเห็นแผนที่และการเชื่อมโยงโลกแบบใหม่ระหว่างเมืองใหญ่ (นรุตม์ เจริญศรี, 2565: 17) ชาวเมืองที่เคลื่อนที่ไปเรื่อยๆ ทำให้การเชื่อมต่อทางวัฒนธรรมเคลื่อนที่ตามไปด้วย การเชื่อมโยงระหว่างผู้คนกับผู้คนอาจหมายถึงการสร้างความเข้าใจ ความไว้วางใจ และการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม เส้นทางสายไหมหรือ BRI จึง

เป็นการฉายใช้เรื่องเล่าจากอดีตที่เป็นทั้งประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์เพื่อสร้าง “ภูมิกายา” (Geobody) (Winichakul 1994) แห่งรัฐชาติจีนที่มีความเชื่อมโยงเครือข่ายการค้าด้วยเส้นตอออกไปในระดับนานาชาติ เรื่องเล่าว่าด้วยเส้นทางสายไหมช่วยให้จีนนำเสนอม้าใหม่เป็นของขวัญจากจีนต่อโลก (Winter 2019:185) เช่นเดียวกับการเชื่อมต่อบนเส้นทางสายไหมใหม่ตามข้อริเริ่มแถบและเส้นทางที่จะช่วยยกระดับความกินดีอยู่ดีของประเทศเครือข่ายจีน

ในทัศนะของ Callahan (2016: 226) การประดิษฐ์เรื่องเล่าว่าด้วยการเชื่อมต่อบนเส้นทางสายไหมที่มีเงินเป็นศูนย์กลาง เป็นตัวบ่งชี้ความทะเยอทะยานทางการเมืองของจีนอย่างชัดเจน การเน้นประเด็น “การเชื่อมต่อ” บนพื้นฐานของแนวคิดและกฎเกณฑ์ใหม่ว่าด้วยการบริหารจัดการและความร่วมมือระหว่างประเทศ เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างระเบียบใหม่ทั้งในระดับภูมิภาคไปสู่ระดับโลก แนวคิดว่าด้วยการเชื่อมต่อที่จีนนำเสนอมีได้หมายเฉพาะด้านวัตถุและสิ่งก่อสร้าง แต่ยังรวมไปถึงความคิด สถาปนและพฤติกรรมทางการเมืองระหว่างประเทศอีกด้วย เส้นทางสายไหมแห่งศตวรรษที่ 21 จึงเป็นตัวแทนของกรอบยุทธศาสตร์ว่าด้วยการจัดระเบียบใหม่สู่วิถีแห่งบูรพาที่มีเงินเป็นศูนย์กลาง การเชื่อมต่อบนเส้นทางสายไหมยังเปลี่ยนแนวคิดว่าด้วยอำนาจละมุน (soft power) และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่แตกต่างไปจากแนวทางที่ตะวันตกใช้ในช่วงหลังสงครามเย็น Timo Kivimäki (2014) เสนอว่าความหมายและปฏิบัติการของอำนาจละมุนในรูปแบบของแรงดึงดูด (attraction) ไม่อาจอธิบายการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในศตวรรษที่ 21 ได้ (Singh, 2016: 27) นโยบายไม่ก้าวร้าวกิจการภายในของประเทศอื่นที่จีนนำเสนอ ยังมีนัยให้การแยกแยะระหว่างอำนาจแข็งกร้าวกับอำนาจละมุนลดความชัดเจนลง นโยบายเศรษฐกิจและความร่วมมือในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและพลังงาน ยังเน้นฉกฉกทัศน์ที่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต่างได้ประโยชน์ เป็นการใช้อำนาจแข็งอย่างละมุนละม่อม สร้างแรงดึงดูดโดยปราศจากการบังคับหรือการเลือกข้าง ซึ่งตรงข้ามกับนโยบายปิดล้อมจีน

ของสหรัฐฯ (containment policy) ในช่วงสงครามเย็น ภาพประจักษ์ที่เราเห็น คือ การหลอมรวมองค์ประกอบที่ย้อนแย้งของอำนาจสองชนิดบนเวทีโลก การปรับเปลี่ยนวิธีคิดและความหมายของอำนาจละมุน ที่ครอบคลุม พหุวิถีแห่งความเชื่อมโยง การค้า การลงทุน การท่องเที่ยว ความช่วยเหลือต่างประเทศ ความมั่นคง การทหาร โครงสร้างพื้นฐานและผลประโยชน์ร่วม ทำให้จีนประสบความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายไปทั่วโลก ความสำเร็จนี้สร้างความงุนงงแก่นักวิชาการที่ยังคงจมปลักอยู่กับการใช้ประสบการณ์และตัวชี้วัดแบบอเมริกัน

โวหารว่าด้วยสันติภาพ ความไว้วางใจ มิตรภาพ ภราดรภาพ และความสมานฉันท์ที่จีนสร้างขึ้นมาตั้งแต่ยุคเหอจินเทา ผู้นำรุ่นที่สี่ ได้รับการสานต่ออย่างแข็งขันจากซือริเริ่มแถบและเส้นทาง สถานะทางการทหารที่ด้อยกว่าสหรัฐฯ หลายเท่าตัว ทำให้จีนมุ่งสร้างอิทธิพลบนเวทีโลก ผ่านการจัดวางตนในฐานะเป็นรัฐอารยธรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาความมั่นคง และความผาสุกของโลกตามครรลองของ “มหาอำนาจผู้รับผิดชอบ” ภาพลักษณ์ดังกล่าวแตกต่างโดยสิ้นเชิงจากการปะทะเชิงอารยธรรมระหว่างตะวันตกกับตะวันออกตามแนวคิดของ Huntington (1993) จีนเสนอความหมายของอารยธรรมในด้านของทรัพยากรแห่งสันติภาพ ความเคารพ และความสมานฉันท์ สีจิ้นผิง (2014) เสนอว่า “อารยธรรมเปรียบเสมือนน้ำ ให้ความชุ่มเย็นหล่อเลี้ยงสรรพสิ่งอย่างเจียบงัน เราต้องสนับสนุนอารยธรรมที่แตกต่างหลากหลายให้อยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ด้วยความเคารพซึ่งกันและกัน ในขณะที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อสร้างสะพานแห่งมิตรภาพเชื่อมผู้คนอารยธรรมเป็นพลังขับเคลื่อนสังคม เป็นพันธมิตรเหนียวสันติภาพของโลก” (Winter 2019: 186)

แต่ในอีกด้านหนึ่ง ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ตอกย้ำให้ชาวจีนรำลึกถึงศตวรรษแห่งความอับอาย (Barabanseva 2011) ที่ลากยาวตั้งแต่ปลายราชวงศ์ชิงมาจนถึงชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์ในปี 1949 ความทรงจำ

ของการถูกต่างชาติรุกรานย้าย ยังคงเป็นเสมือนเงาทะมึนในจิตสำนึกของชาวจีนรุ่นใหม่ ด้วยเหตุนี้เอง การฟื้นฟูสถานะแท้จริงของจีนในการจัดระเบียบเศรษฐกิจโลกเป็นแรงจูงใจทรงพลังที่ขับเคลื่อนข้อริเริ่มแถบและเส้นทางมาตั้งแต่ต้น จิตวิญญาณของเส้นทางสายไหมใหม่ จึงเป็นการสร้างภูมิศาสตร์แห่งการฟื้นฟูศิลปวิทยาการเพื่อพลิกฟื้นสถานะของการเป็นศูนย์กลางของแผ่นดินจีนอุปมาตนเป็นดั่งคลื่นลูกใหม่ที่จะยกระดับสถานะของประเทศต่าง ๆ ไปพร้อมกับการเรืองอำนาจของจีนตามระบบคุณค่าเอเชีย จีนโปรโมทเส้นทางสายไหม ในรูปของการฟื้นฟูสถานะแห่งศักดิ์ศรีและอำนาจอธิปไตยหลังศตวรรษแห่งความอับอาย การพลิกฟื้นสถานะแห่งศูนย์กลางแผ่นดินยังสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “เทียนเซี่ย” (ยศ สันตสมบัติ, 2557: 460-466) ซึ่งหมายถึง “ใต้ฟ้าภวาลัย” (All under the heaven) หรือแนวคิดระบบโลกแบบโบราณของจีนที่ได้รับการประกอบสร้างใหม่โดยนักวิชาการจีน เช่น Zhao (2005, 2006) และ Yan (2011) ซึ่งมองว่า แนวคิดเทียนเซี่ยเป็นทางออกของการจัดระเบียบโลกใหม่ และกลายเป็นที่มาของวลี เช่น “โลกสมานฉันท์” และ “การทะยานขึ้นโดยสันติ” ที่ผู้นำจีนตั้งแต่รุ่นที่สี่ใช้เป็นแนวคิดหลักของความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนสู่ประเทศกำลังพัฒนา การตีความแนวคิดเทียนเซี่ยแบบใหม่ของนักวิชาการจีนยังได้นำเอาความชอบธรรมของอำนาจนำ การจัดช่วงชั้น และความเหลื่อมล้ำเชิงอำนาจ มาโยงกับระบบคุณค่าและจริยธรรมที่เป็นพื้นฐานของการเมืองจีน (Wang, 2017: 90-91) Duara (2017: 67-70) เสนอว่าการตีความเทียนเซี่ยใหม่นี้ คือการประกอบสร้างระบอบการเมืองและสวัสดิการสังคมสำหรับประชาคมโลกบนพื้นฐานของสุนทรียศาสตร์และความเป็นพลเมืองโลก โดยมีจีนในฐานะมหาอำนาจโลกเป็นผู้นำทางการเมืองศีลธรรม Callahan (2016) เสนอว่าเทียนเซี่ยเป็นความพยายามที่จะสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้กับการสร้างเครือข่ายพันธมิตรจีน (Pax Sinica) แนวคิดนี้สามารถสืบค้นกลับไปในโลกของเอเชียและพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างจีน มองโกล และแมนจูในอดีต และได้รับการตีความขยายไปครอบคลุมโลกทั้งมวลในปัจจุบัน (French,

2017: 2-3) การวิเคราะห์จดหมายเหตุสมัยราชวงศ์หมิงของ Wade (2018) พบว่าคุณธรรมของผู้ปกครองและสันติภาพ เป็นส่วนสำคัญของโวหารว่าด้วยอารยธรรมที่เหนือกว่าของจีน แนวคิดนี้เป็นรากฐานของการจัดช่วงชั้นระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับราชวงศ์หมิง และเป็นเครื่องมือกลบเกลื่อนการใช้อำนาจและความรุนแรงในทางปฏิบัติและนโยบายต่างประเทศ การอ้างสถานะรัฐอารยธรรมผ่านเส้นทางสายไหม เป็นการใช้ภูมิวัฒนธรรมเพื่อสร้างความได้เปรียบ ในช่วงเวลาที่มีการแข่งขันในระดับภูมิภาคและระดับโลกเพิ่มสูงขึ้น การประกอบสร้างเส้นทางสายไหมในรูปของมรดกแห่งความเชื่อมโยงทำให้เส้นทางสายไหม ถูกใช้เทียบเคียงกับประเด็นความเชื่อมโยงของซอร์เรียม แล็บและเส้นทาง งานของนักวิชาการระดับแนวหน้าของจีน เช่น Zhang (2012) เสนอว่า ประวัติศาสตร์และอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ของจีนมีวิวัฒนาการภายใต้ตรรกะของตนเอง มิได้เจริญรอยตามชาติอื่นแต่อย่างใด การอ้างมรดกโลกอย่างเส้นทางสายไหมในบริบทของการถกเถียงว่าด้วยเทียนเซี่ยทำให้เรามองเห็นอย่างชัดเจนถึงการที่จีนอ้างตนเป็น “มหาอำนาจเชิงอารยธรรม” ที่มีโครงสร้างของศีลธรรมเป็นตัวกำกับวิถีแห่งอำนาจนำ

เรื่องเล่าเชิงยุทธศาสตร์และเครือข่ายเงินภายใต้ระบบโลกใหม่

หนังสือเรื่อง *Ancient Chinese Thought, Modern Chinese Power* ของ Yan Xuetong, Daniel A. Bell and Sun Zhe (2011) เสนอว่าราชวงศ์ต่าง ๆ ที่ปกครองแคว้นแคว้นทั้งหลายในแผ่นดินที่ปัจจุบันเรียกว่าจีน ล้วนแล้วแต่มีระบบประเพณีปฏิบัติที่เน้นการจัดลำดับช่วงชั้น โดยมีราชสำนักเป็นศูนย์กลางอำนาจ การลำเลิกอดีตแห่งรัฐอารยธรรมของจีนทำให้เรามองเห็นว่า การประกอบสร้างอำนาจเชิงภูมิวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การเบียดขับอิทธิพลสหรัฐ ฯ ในเอเชียและภูมิภาคอื่น ๆ คำถามมีอยู่ว่า เครือข่ายอเมริกา (Pax Americana) จะถูกแทนที่โดยเครือข่ายจีน ที่นำเสนอบรรทัดฐานใหม่ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บนพื้นฐานแห่งสันติภาพและการเข้าใจความเสมอภาคภายในระบบการจัดลำดับช่วงชั้นที่มีจีนเป็นศูนย์กลางได้

หรือไม่ การประชันขันแข่งระหว่างเครือข่ายอเมริกา กับ เครือข่ายจีน กำลังดำเนินไปโดยมีข้อริเริ่มแถบและเส้นทาง เป็นกลไกสำคัญทางภูมิวัฒนธรรม และภูมิรัฐศาสตร์

การลำเลิกอดีตอันเกรียงไกรของเส้นทางสายไหม คือ การสร้าง “เรื่องเล่าเชิงยุทธศาสตร์” (Brook, van Praag, and Miek Boltjes, 2018: 5-6) ที่ออกแบบมาเพื่อสร้างอิทธิพลทางความคิดทั้งในบ้านและนอกบ้าน เรื่องเล่าเชิงยุทธศาสตร์เป็นกลไกขยายอิทธิพล สร้างความคาดหวัง และปรับเปลี่ยนวาทกรรมว่าด้วยรัฐและระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อบอกว่าเราเป็นใครและต้องการระเบียบแบบไหน และเพื่อสร้างอิทธิพลเหนือพฤติกรรมรอบคอบการทูตมรดกโลกที่สร้างขึ้นภายใต้เรื่องเล่าเชิงยุทธศาสตร์ เน้นความไม่เท่าเทียมทางวัฒนธรรมและการเมืองที่เป็นแก่นแกนของความร่วมมือระหว่างสมาชิกเครือข่าย กรอบคิดนี้ยึดยึดสถานะที่แตกต่างกันของสมาชิกเครือข่ายบนโลกทัศน์ที่สร้างขึ้นผ่านข้อริเริ่มแถบและเส้นทาง

เมื่อเส้นทางสายไหมปรับรูปจากเรื่องราวของการค้าผ้าไหม มาสู่เรื่องเล่าที่เปี่ยมไปด้วยระบบคุณค่า แนวความคิดว่าด้วยอำนาจ และเหตุการณ์สำคัญๆ ในประวัติศาสตร์ เรื่องเล่ากลายเป็นกระบวนการทัศน์เพื่อสร้างระเบียบโลกใหม่ โดยจัดตำแหน่งแห่งที่ของผู้เล่นแต่ละคนอย่างชัดเจน สถาบันการเงิน องค์การพหุภาคี เครือข่ายการค้าในภูมิภาค และคู่สัญญาในข้อตกลงทวิภาคี เพื่อโครงสร้างพื้นฐานล้วนแล้วแต่สร้างความเป็นปึกแผ่นและความคืบหน้าของการจัดระเบียบใหม่ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม วิวาทะข้อริเริ่มแถบและเส้นทางที่มาจากอินเดีย เผยให้เห็นถึงความกระอักกระอ่วนใจของนักวิจารณ์มากมายในภูมิภาค เกี่ยวกับการจัดระเบียบของจีน วิวาทะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าจินตนาการเชิงภูมิวัฒนธรรม อาจก่อให้เกิดความลึกลับขัดแย้งเชิงนโยบายระหว่างประเทศเช่นเดียวกัน ชาวอินเดียและเอเชียจำนวนไม่น้อยแสดงความกังวลใจเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลทางการเมืองและการทหารของจีน รวมทั้งฉากทัศน์ที่มีความเป็นไปได้มากมาย ข้อสงสัยเกี่ยวกับอำนาจละมุนของจีน ทำให้ข้อริเริ่ม

แถบและเส้นทางได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าตอบสนองความทะเยอทะยานของจีนในการสร้างระเบียบโลกใหม่

การวิพากษ์วิจารณ์และข้อขัดแย้งดังกล่าว ทำให้การทูตมรดกโลกถูกนำมาใช้สมานรอยร้าว และลด “แรงเสียดทาน” ที่เกิดจากข้อริเริ่มแถบและเส้นทาง Tsing (2005) ใช้แนวคิดเรื่องแรงเสียดทาน (friction) เป็นอุปมาเพื่อทำความเข้าใจการเชื่อมต่อของโลกในปัจจุบัน แรงเสียดทานช่วยให้เรามองเห็นความยุ่งงำม ความไม่เท่าเทียม ไม่คงที่ และคุณลักษณะเชิงสร้างสรรค์ของการเชื่อมต่อข้ามความแตกต่าง แรงเสียดทานทำให้เรามองเห็นมิติอื่น ๆ ของการเคลื่อนไหวของโลกาภิวัตน์ โดยจดจ่อที่จุดเผชิญหน้าระหว่างความแตกต่างหลากหลายไร้ความเท่าเทียม ซึ่งอาจนำไปสู่การจัดรูปแบบใหม่ ๆ ของวัฒนธรรมและอำนาจ ประเด็นสำคัญของแรงเสียดทาน เผยให้เห็นเทคนิควิธียของการทำให้ปฏิสัมพันธ์มีความราบรื่นมากขึ้น ในบริบทของการทูตมรดกโลกกว่าด้วยเส้นทางสายไหม ความราบรื่นอยู่ที่การรวมตัวเป็นกลุ่มก้อน การปรับนิยามเส้นทางสายไหมที่ Richthofen (นักภูมิศาสตร์ระบือนามชาวเยอรมัน นักวิชาการท่านแรกที่ศึกษาแผนที่เส้นทางสายไหมอย่างเป็นระบบ) เสนอไว้ โดยขยายแผนที่เส้นทางสายไหมเป็นเส้นทางบกและเส้นทางทะเล มีระเบียบเชื่อมต่อถึงห้าสาย ประกอบเป็นยุทธศาสตร์แห่งบูรณาการทางกายภาพและเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน (Winter, 2019: 190)

เส้นทางสายไหมกลายเป็นเรื่องราวด้วยเครื่องมือ เครื่องจักร ชิ้นส่วน อุปกรณ์ และโครงสร้างพื้นฐาน ความท้าทายของการสร้างและบำรุงรักษาถนน ท่อก๊าซและน้ำมัน เส้นทางและสถานีรถไฟ โรงกลั่น ที่ดำเนินข้ามภูเขา หุบเขา และทะเลทราย ระเบียบแห่งความเชื่อมโยงจินตนาการงานในฐานะกลไกสร้างความราบรื่น ก่อเกิดวิสัยทัศน์สำหรับโครงสร้างพื้นฐาน ที่เชื่อมต่อพื้นที่ทางกายภาพและการเมืองต่างระนาบและคาดเดาลำบาก แถบและเส้นทางก้าวผ่านพื้นที่ความขัดแย้ง การสร้างความไว้วางใจและประเด็นความมั่นคงได้รับการเน้นย้ำเพื่อเป็นการลดแรงเสียดทานระหว่างสมาชิกเครือข่าย ที่อาจ

เกิดขึ้นในโครงการต่าง ๆ และจากปัญหาภายนอก โดยนัยนี้ ความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมที่ข้อริเริ่มแถบและเส้นทางสร้างขึ้นจำเป็นต้องได้รับการใส่ใจดูแลอย่างใกล้ชิด ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชนได้รับการออกแบบเพื่อสร้างความราบรื่น ลดแรงเสียดทาน และลดผลกระทบจากโครงการก่อสร้างที่อาจมีการเวนคืนที่ดิน การปรับรูปแบบการใช้ทรัพยากร หรือเปลี่ยนแปลงการทำมาหากินและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น เมื่อแถบและเส้นทางพัฒนาไป วัฒนธรรมและการสืบทอดมรดกวัฒนธรรมจะกลายเป็นที่มาของความตึงเครียด ความรุนแรง และการต่อต้าน

รัฐชาติสมัยใหม่ก่อรูปโดยสร้างประวัติศาสตร์ ให้กลายเป็นมรดกวัฒนธรรม จำแนกรากเหง้าอัตลักษณ์จากดินแดนและอาณาบริเวณชายแดน สร้างความเป็นหนึ่งเดียวท่ามกลางความหลากหลาย โดยไม่มีใครใส่ใจกับ “เส้นทาง” แห่งการปะทะสังสรรค์หรือพันธู์ผสมระหว่างประชากรกลุ่มต่างๆ (Plets, 2015, 2016) พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ชุมทางของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และสินค้า หนึ่งในเป้าหมายเชิงความมั่นคงของข้อริเริ่มแถบและเส้นทาง คือ จีนเจียง ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนและแหล่งปะทะสังสรรค์ระหว่างกลุ่มชนอพยพเร่ร่อนกับเกษตรกร ระหว่างอารยธรรมเปอร์เซียเตอร์กิก โซเวียตรัสเซียและจีน ระหว่างศาสนาอิสลาม พุทธและคอมมิวนิสต์ บ่อยครั้งที่การปฏิสัมพันธ์เหล่านี้จบลงที่ความรุนแรง แต่บ่อยครั้งกว่าที่เกิดการก่อกวนซึ่งกันและกัน (Millward, 2007: 357) จีนเจียง ทิเบต ยูนนานและเสฉวน ยังคงเป็นดินแดนที่วัฒนธรรมและมรดกวัฒนธรรมดำเนินต่อไป ในรูปของกระบวนการเสียดทานและลดแรงเสียดทาน ความเป็นจีน (ฮั่น) ยังคงได้รับการนำเสนอในฐานะอารยธรรมที่เหนือกว่า ที่มุ่งเผยแผ่ความเจริญให้แก่วัฒนธรรมที่ด้อยกว่า การลำเลิกมรดกเส้นทางสายไหมจึงเป็นความพยายามสร้างพลวัตทางวัฒนธรรมโดยการยึดเยียดอุดมการณ์ว่าด้วยความเจริญ การพัฒนา และอารยธรรมจีนลงบนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น พันธกิจสร้างอารยธรรมในข้อริเริ่มแถบและเส้นทางจึงส่งผลเป็นการสร้าง “ความรุนแรง

ทางญาณวิทยา” (Santos, 2014) ต่อชนกลุ่มน้อยและวัฒนธรรมอื่น ๆ ทั้งภายในประเทศจีนและภูมิภาคอื่น ๆ ในขณะที่นักทฤษฎีหลังอาณานิคมเช่น Said (1979), Spivak (1988), Guha (1998) และคนอื่น ๆ พยายามรื้อสร้าง “จักรวรรดิทางความคิด” (Cognitive Empire) ของยุโรปที่สร้างขึ้นตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 15 (Santos, 2018) ข้อริเริ่มแถบและเส้นทางกลับกำลังพยายามก่อร่างสร้างจักรวรรดิทางความคิดขึ้นมาใหม่ (Sims, 2022) โดยมีจีนเป็นศูนย์กลางของแผ่นดิน

การเรื่องอำนาจของจีน มิเพียงสร้างความกังวลให้กับมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ เท่านั้น ประชากรและรัฐบาลของอุซเบก เนย์ ต่างก็มีความกังวลต่อการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองของจีนในภูมิภาค การทบทวนวัฒนธรรมที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนระหว่างประชาชนกับประชาชน เป็นยุทธวิธีสร้างความเข้าใจและลดความกังวลดังกล่าว ข้อริเริ่มแถบและเส้นทางเน้นย้ำมาตลอดถึงหลักการไม่ก้าวก่ายกิจการภายในของประเทศอื่น เส้นทางสายไหม คือมรดกแห่งการค้าและการแลกเปลี่ยนที่เชื่อมโยงผู้คนและวัฒนธรรมที่อยู่คนละมุมโลกเข้าหากัน โดยมิได้สร้างปัญหาท้าทายทางภูมิรัฐศาสตร์ให้เกิดขึ้นแดนที่เชื่อมต่อกัน การทบทวนโลกจึงเป็นความพยายามส่วนหนึ่งของจีนที่จะลดแรงเสียดทานในภูมิภาค แม้กระนั้นก็ดี ภูมิรัฐศาสตร์เอเชียในช่วงต้นศตวรรษที่ 21 คงยังไม่มีความคงที่และราบรื่นเท่าที่ควร เมื่อรัสเซีย จีน ออสเตรเลีย ญี่ปุ่นและอินเดีย ต่างพยายามปรับสถานะและความมั่นคงของตนโดยการขยายอิทธิพลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการทหารในภูมิภาค วาทกรรมความไว้วางใจ ความสมานฉันท์ และผลประโยชน์ร่วม เป็นความพยายามลดความตึงเครียดในช่วงเวลาที่สงครามยูเครนยังคงดำเนินต่อไปอย่างไม่มีท่าทีว่าจะยุติลง เกาหลีเหนือ ปากีสถาน อัฟกานิสถาน อิหร่าน และพม่า ล้วนอาจเป็นแหล่งสร้างความระส่ำระสายขึ้นในภูมิภาค มิติทางวัฒนธรรมของข้อริเริ่มแถบและเส้นทาง จึงเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์แห่งสันติภาพ ที่วางอยู่บนฐานของการค้าบนโลกไร้พรมแดน หรือ “ธุรกิจข้ามชาติ” (Liu 2023) ที่จีนพยายามผลักดัน

จีนลำเลิกธุรกิจข้ามชาติกลับไปสู่ยุครุ่งเรืองในรัชสมัยของราชวงศ์ถังและหมิง การอ้างอิงความเชื่อมต่อทางการค้าในมิติทางประวัติศาสตร์เป็นการต่อยอดพื้นที่ศักดิ์ศรีและเขตการค้าของจีน ที่ได้รับการสถาปนาขึ้นก่อนกฎหมายทะเลสากลหลายศตวรรษ เพื่อลดแรงเสียดทานจากปัญหาทะเลจีนใต้และคาบสมุทรอินเดีย เรื่องเล่าว่าด้วยเจิ้งเหอ วีรบุรุษแม่ทัพเรือของจีนที่ได้รับการประกอบสร้างและจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ทั่วโลก เพื่อยืนยันมรดกทางวัฒนธรรมของแถบและเส้นทางต่อการค้าข้ามชาติ โดยละเว้นการพูดถึงเหตุการณ์นองเลือดในเอเชียกลาง การปล้นสะดมของโจรสลัดและการรุกรานของกองทัพเรือจีนในอุซเบกิสถาน การคัดสรรเพียงเฉพาะประเด็นการค้าข้ามชาติ เครื่องสังคโลกและสมบัติมีค่าที่พบจากซากเรือ ทำให้ประวัติศาสตร์อุดมไปด้วยภาพของความสงบเรียบร้อย และความสัมพันธ์ทางการทูต โบราณคดีได้นำที่แสดงภาพของการค้าและความร่วมมือระหว่างประเทศถูกนำมาใช้เป็นประจักษ์พยานยืนยันการครอบครองอาณาบริเวณและเครือข่ายการค้าที่มีจีนเป็นศูนย์กลาง ในขณะที่คู่ค้าตามเส้นทางสายไหมโบราณเพิ่มขึ้นตามหลักฐานทางโบราณคดี ความเหลื่อมล้ำเชิงอำนาจในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์กับจีน ยังช่วยทำให้ความเหลื่อมล้ำในปัจจุบันกลายเป็นปรกติวิสัย เส้นทางสายไหมโบราณเช่นเดียวกับซอริเริ่มแถบและเส้นทาง เป็นการประกอบสร้างภาพของประวัติศาสตร์โลกาภิวัตน์ที่มีจีนเป็นศูนย์กลางเพื่อยืนยันความจริงว่า มหาอำนาจในอดีตยังคงเป็นมหาอำนาจในปัจจุบัน

สรุป

ความพยายามในการสถาปนาตนขึ้นสู่สถานะผู้สร้างกฎในการจัดระเบียบโลก ทำให้จีนมุ่งใช้มิติทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เป็นฐานของความชอบธรรมในการรื้อฟื้นเขตศักดิ์ศรีและการเป็นศูนย์กลางแผ่นดินขึ้นใหม่ ซอริเริ่มแถบและเส้นทางเป็นการลำเลิกอดีตของเส้นทางสายไหมโบราณ และสร้างภาพของประวัติศาสตร์โลกาภิวัตน์ที่มีรัฐอารยธรรมเช่นจีนเป็น

ศูนย์กลางการค้าเพื่อยืนยัน “ความชอบธรรม” ของสถานะมหาอำนาจจากอดีตสู่ปัจจุบัน ความเหลื่อมล้ำเชิงอำนาจในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์กับจีนที่ปรากฏจากเรื่องเล่าว่าด้วยเส้นทางสายไหม ยังช่วยทำให้ความเหลื่อมล้ำในปัจจุบันกลายเป็นปรกติวิสัยที่เครือข่ายเงินควรรยอมรับ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

นรุตม์ เจริญศรี. 2565. *เมืองกับความเชื่อมโยงระหว่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ.

ยศ สันตสมบัติ. 2557. *มังกรหลากสี การขยายอิทธิพลเหนือดินแดนและพันธกิจเผยแผ่อารยธรรม*. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Appadurai, A., (ed.). (1986). *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspectives*. New York: Cambridge University Press.

Appadurai, A. (1988). “Introduction: Place and Voice in Anthropological Theory”. *Cultural Anthropology*, Vol. 3, No. 1, pp. 16-20.

Barabantseva, E. 2011. *Overseas Chinese, Ethnic Minorities and Nationalism: De-centering China*. New York: Routledge.

- Bell, D. (1973). *The Coming of Post-industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books.
- Boyarin, J. (1994). "Space, Time, and the Politics of Memory," in *Remapping Memory: The Politics of TimeSpace*, J. Boyarin, ed. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Brook, T., Michael van Walt van Praag, and Miek Boltjes, eds., (2018). *Sacred Mandates: Asian International Relations since Chinggis Khan*. Chicago: University of Chicago Press.
- Brooks, P. (1984). *Reading for the Plot: Design and Intention in Narrative*. New York: Knopf.
- Callahan, W. (2016). "China's 'Asia Dream': The Belt Road Initiative and the New Regional Order," *Asian Journal of Comparative Politics* 1, no. 3
- Collins, R. (2001). "Civilizations as Zones of Prestige and Social Contact." *International Sociology* 16, no. 3: 421– 37.
- Duara, P. (2017). "The Chinese World Order and Planetary Sustainability," in *Chinese Visions of World Order: Tianxia, Culture and World Politics*, ed. Ban Wang. Durham, NC: Duke University Press.
- Feld, S. (1994). "From Schizophonia to Schismogenesis: On the Discourses and Commodification practices of 'World Music' and 'World Beat'," in *Music Grooves*. C. Keil and S. Feld. Chicago: University of Chicago Press.
- French, H. (2017). *Everything under the Heavens: How the Past Helps Shape China's Push for Global Power*. New York: Knopf.

- Frost, S. (2005). "Chinese Outward Direct Investment in Southeast Asia: How Big are the Flows and What Does It mean For the Region?" *The Pacific Review*, 17(3):323-340.
- Grasmuk, S. and Pessar, P. (1991). *Between Two Islands: Dominican International Migration*. Berkeley: University of California Press.
- Guha, R. (1998). *Dominance without Hegemony: History and Power in Colonial India*, Harvard University Press.
- Gupta, A. and Ferguson, J. (1992). "Beyond 'Culture': Space, identity and the Politics of Difference" *Cultural Anthropology* 7: 6-23.
- Hannerz, U. (2009). "Geocultural Scenarios." In *Frontiers of Sociology*, edited by Peter Hedstrom and Bjorn Wittrock, 267– 88. Leiden: Brill.
- Hettne, B. (1999). "The New Regionalism: A Prologue" , in Bjorn Hettne, Andrus Inotai and Osvaldo Sunkel (eds), *Globalism and the New Regionalism*, New York, NY: St. Martin's Press.
- Huntington, S. P. (1993). "The Clash of Civilizations?" *Foreign Affairs*. 72 (3): 22–49.
- Khanna, P. (2016). *Connectography: Mapping the Global Network Revolution*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Kivimaki, T. (2014). "Soft Power and Global Governance with Chinese Characteristics," *Chinese Journal of International Politics* 7, no. 4: 421– 77.
- Latour, B. (1987). *Science in Action*. Cambridge: Harvard University Press.

- Latour, B. (1988). *The Pasteurization of France*. Cambridge: Harvard University Press.
- Li, Xing. ed. (2019). *Mapping China's 'One Belt One Road' Initiative*. Springer Nature: Switzerland AG.
- LIU, Hong. (2023). "The Belt and Road Initiative from the Perspectives of the Political Economy and Business Transnationalism," in *China's BRI in Southeast Asia: Concepts and Methodologies*, Yos Santasombat, Kian Cheng LEE, and Decha Tangseefa, editors. Kyoto: CSEAS and Kyoto University Press (forthcoming)
- Malinowski, B. (1922). *Argonauts of the Western Pacific*. New York: Dutton.
- Marcus, George E. (1995). Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography. *Annual Review of Anthropology*, 24, 95-117.
- Martin, E. (1994). *Flexible Bodies: Tracing Immunity in American Culture From the Days of Polio to the Age of Aids*. Boston: Beacon.
- Miller, D. (1994). *Modernity: An Ethnographic Approach*. Oxford: Berg.
- Millward, J. (2007). *Eurasian Crossroads: A History of Xinjiang*. London: Hurst and Co.
- Mintz, S. (1985). *Sweetness and Power: The Place of Sugar in Modern History*. New York: Viking.
- Myers, F. (1992). "Representing Culture: The production of Discourse (s) for Aboriginal Acrylic Paintings" in *Rereading Cultural Anthropology*. G.E. Marcus, ed. Durham: Duke University Press.

- Nadai, Eva and Maeder, Christoph. (2005). “Fuzzy Fields. Multi-Sited Ethnography in Sociological Research”. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 6(3), Art. 28, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs0503288>.
- Plets, Gertjan. (2015). “Ethno- nationalism, Asymmetric Federalism and Soviet Perceptions of the Past: (World) Heritage Activism in the Russian Federation,” *Journal of Social Archaeology* 15, no. 1: 67– 93.
- Plets, Gertjan. (2016). “Heritage Bureaucracies and the Modern Nation State: Towards an Ethnography of Archaeological Systems of Government,” *Archaeological Dialogues* 23, no. 2: 193– 213.
- Rippa, A. (2017). “Centralising Peripheries: The Belt and Road Initiative and its Role in the Development of the Chinese Borderlands”, in Gang Chen, ed., *International Journal of Business Anthropology*, Volume 7 (1): 1-25. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Rouse, R. “Mexican Migration and the Social Space of Postmodernity” *Diaspora* 1: 8-23.
- Said, E. W. (1979). *Orientalism*. New York: Vintage Books.
- Santasombat, Y. ed. (2022). *Transnational Chinese Diaspora in Southeast Asia*. Singapore: Springer.
- Santasombat, Y. and Kian Cheng LEE. (2024). “Anthropology of Regionalization, Multi-sited Ethnography, and Voice Approach in BRI Research” in Yos Santasombat, Kian Cheng LEE and Decha Tangseefa, eds. *China’s BRI in Southeast Asia:*

- Concepts and Methodologies*. Kyoto: CSEAS, Kyoto University Press. (forthcoming)
- Santos, Boaventura de Sousa. (2014). *Epistemologies of the South: Justice Against Epistemicide*. New York: Routledge.
- Santos, Boaventura de Sousa. (2018). *The End of the Cognitive Empire: the Coming of Age of Epistemologies of the South*. Durham and London: Duke University Press.
- Savigliano, M. E. (1995). *Tango and the Political Economy of Passion*. Boulder: Westview.
- Sarat, A. and T. R. Kearns, eds. (1993). *Law and Everyday Life*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Sevilla, H. A., (2017). "China's New Silk Route Initiative: Political and Economic Implications for the Middle East and Southeast Asia", *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 11:1, 83-106, DOI: 10.1080/25765949.2017.12023327
- Spivak, G. C. (1988). "Can the Subaltern Speak?" in Cary Nelson and Lawrence Grossberg, (eds.). *Marxism and the Interpretation of Culture*. Basingstoke: Macmillan.
- Xi Jinping, (2014). "Speech by H.E. Xi Jinping President of the People's Republic of China at UNESCO Headquarters" (speech, Paris, March 27, 2014), <http://rs.chineseembassy.org/eng/xwtd/t1142560.htm>
- Silverman, D. (1986). *Selling Culture: Bloomingdale's, Diana Vreeland, and the new Aristocracy of Taste in Reagan's America*. New York: Pantheon.

- Sims, K. (2022). "BRI as cognitive empire: Epistemic violence, ethnonationalism and alternative imaginaries in Zomian highlands" *Singapore Journal of Tropical Geography*, 43 (2022): 309–324.
- Singh, A. G. (2016). "China's Soft Power Projection across the Oceans," *Maritime Affairs: Journal of the National Maritime Foundation of India* 12, no. 1: 25– 37.
- Soderbaum, F. (2012). "Theories of Regionalism", in Mark Beeson and Richard Stubbs, eds, *Routledge Handbook of Asian Regionalism*, Abingdon: Routledge.
- Spivak, G. C. (1988). "Can the Subaltern Speak?" in *Marxism and the Interpretation of Culture*, eds. Cary Nelson and Lawrence Grossberg. Basingstoke: Macmillan. 271–313.
- Summers, T. (2016). "China's 'New Silk Roads': sub-national regions and networks of global political economy" *Third World Quarterly*, Vol.37: 1628-1643.
- Trigger, B. (1989). *A History of Archaeological Thought*. Cambridge: Cambridge University.
- Tsing, A. (2005). *Friction: An Ethnography of Global Connection*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Wade, G. (2018). "Civilisational Rhetorical and the Obfuscation of Power Politics," in *Sacred Mandates: Asian International Relations since Chinggis Khan*, ed. Timothy Brook, Michael van Walt van Praag, and Miek Boltjes. Chicago: University of Chicago Press.

- Wallerstein I. (1991). *Geopolitics and Geoculture: Essays on the Changing World System*. Cambridge University Press.
- Wang, B. (2017). “The Moral Vision in Kong Youwei’s Book of the Great Community,” in *Chinese Visions of World Order: Tianxia, Culture, and World Politics*, ed. Ban Wang. Durham, NC: Duke University Press.
- Winichakul, T. (1994). *Siam Mapped: A History of the Geo-Body of a Nation*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Winter, T. (2019). *Geocultural Power*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Yan Xuetong, Daniel A. Bell and Sun Zhe. (2011). *Ancient Chinese Thought, Modern Chinese Power*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Zhang, W. (2012). *The China Wave: The Rise of a Civilizational State*. Hackensack, NJ: World Century Publishing.
- Zhang, W. (2016). *The China Horizon: Glory and Dream of a Civilizational State*. Hackensack, NJ: World Century Publishing.
- Zhao, T. (2005). *The Tianxia System: An Introduction to the Philosophy of a World Institution*. Nanjing: Jiangsu Jiaoyu Chubanshe.
- Zhao, T. (2006). ‘Rethinking Empire from a Chinese Concept “All-Under-Heaven” (Tianxia)’ , *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture*, 12: 1: 29-41.
- Zimmerbauer, K. (2011). “From Image to Identity: Building Regions by Place Promotion”, in *European Planning Studies*, 19, 2, 243–260.

